

DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.07
УДК 343.9.02:343.22](477)(094.4)

Околіт О. В.,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6498-6209

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано проблемні питання суб'єкта злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України. Розглянуто дискусійні питання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній. Розкрито окремі недоліки виокремлення спеціальних суб'єктів дослідженого злочину – службової особи (ч. 3 ст. 255 Кримінального кодексу України) та особа, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 5 ст. 255 Кримінального кодексу України).

Сформульовано рекомендації для практики застосування положень про суб'єкта злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України, а також надаються пропозиції щодо їх удосконалення.

Ключові слова: суб'єкт злочину; злочинна організація; злочинна спільнота; злочинний вплив; «злочин в законі»; службова особа.

В статье проанализированы проблемные вопросы субъекта преступления, предусмотренного ст. 255 Уголовного кодекса. Рассмотрены дискуссионные вопросы возраста, с которого наступает уголовная ответственность за создание, руководство преступным сообществом или преступной организацией, а также участие в ней. Раскрыты отдельные недостатки выделения специальных субъектов исследованного преступления – должностного лица (ч. 3 ст. 255 Уголовного кодекса Украины) и лица, оказывающего преступное воздействие, или лица, находящегося в статусе субъекта повышенного преступного воздействия, в том числе в статусе «вора в законе» (ч. 5 ст. 255 Уголовного кодекса Украины).

Сформулированы рекомендации по практике применения положений о субъекте преступления, предусмотренного ст. 255 Уголовного кодекса Украины, а также выдвинуты предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: субъект преступления; преступная организация; преступное сообщество; преступное воздействие; «вор в законе»; должностное лицо.

Постановка проблеми.

З метою удосконалення підстав кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 р. внесено суттєві зміни до Кримінального кодексу (далі – КК) України, які зокрема передбачають визнання службової особи, особи, яка здійснює злочинний вплив, особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу та «вора в законі» спеціальним суб'єктами злочину, передбаченого ст. 255 цього кодексу. Ефективне застосування зазначених новацій потребує розробки рекомендацій щодо їх тлумачення та подальшого застосування.

Проблемні питання кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 255 КК України, досліджено в працях О. О. Бахуринської, А. А. Вознюка, В. О. Гацелюка, М. К. Гнетнева, Л. М. Демидової, О. О. Дудорова, О. О. Кваши, С. Г. Киренка, В. В. Малюка, В. В. Українця, С. В. Перемота, М. Ф. Фоменко, П. Л. Фріса, І. П. Фріса, С. С. Чернявського та інших науковців. Разом із тим чимало проблем, пов'язаних із суб'єктом злочину, передбаченого ст. 255 КК України, залишаються нерозв'язаними. З огляду на зазначене актуальним є звернення до цих питань.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблемних питань

суб'єкта злочину, передбаченого ст. 255 КК України, і формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Виклад основного матеріалу.

Притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій та злочинних спільнот неможливо без визнання їх суб'єктами злочину, передбаченого ст. 255 КК України. Ознаки суб'єкта злочину визначені у ч. 1 ст. 18 КК України, відповідно до якої суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Відтак, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 255 КК України є насамперед людина як фізична особа. Така особа обов'язково має бути осудною або обмежено осудною¹, а також такою, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

У теорії кримінального права виділяють два види суб'єктів злочину: по-перше, загальний, тобто фізичну осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність; по-друге, спеціальний – фізичну осудну особу, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [3, с. 283–284].

¹ Склалася парадоксальна ситуація: суб'єктом злочину є осудна особа, однак особа, визнана обмежено осудною, також підлягає кримінальній відповідальності. Цілком очевидно, що попри відсутність у ч. 1 ст. 18 КК України безпосередньої вказівки на обмежено осудних осіб, суб'єктом злочину може бути як осудна, так і обмежено осудна особа [1, с. 101; 2, с. 124]. Не випадково вчені пропонують суб'єктом злочину вважати фізичну осудну або обмежено осудну особу [3, с. 333; 4, с. 15; 5, с. 187] або ж розподіляють осудність на повну та обмежену [6, с. 3].

Хто є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 255 КК України?

Буквальне тлумачення положень ст. 22 та 255 КК України дає підстави стверджувати, що загальний суб'єкт характерний складам злочинів, передбачених ч. 1, 2 та 4 ст. 255 КК України, а спеціальний – ч. 3 ст. 255 КК України (службова особа) та ч. 5 ст. 255 КК України (особа, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»).

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1, 2 та 4 ст. 255 КК України, є фізична осудна особа, якій на момент його вчинення виповнилось 16 років.

У зв'язку з цим виникає запитання як кваліфікувати дії осіб, які у віці 14 років вчинили діяння, передбачені ст. 255 КК України. Очевидно, що мають рацію вчені в тому, що у разі вчинення дій, передбачених ст. 255 КК України, особами віком від 14 до 16 років вони можуть нести відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, вчинені в складі злочинного об'єднання і передбачені іншими статтями Особливої частини КК України, – за умови, що за ці кримінальні правопорушення встановлено відповідальність з 14 років (див. ч. 2 ст. 22 КК України). Кваліфікація таких кримінальних правопорушень має здійснюватися без посилання на ст. 255 КК України, однак з урахуванням кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак, що передбачають вчинення посягання у певній формі співучасті (організованою групою, а за її відсутності – групою осіб за попередньою змовою) [7, с. 25–26].

Дискусійні питання віку, з якого настає кримінальна відпові-**дальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України.**

Серед дослідників вказаної проблематики триває дискусія щодо доцільності та обґрунтованості встановлення віку, з якого з якого може наставати кримінальна відповідальність за цей злочин.

В. В. Українець вважав виправданим встановлення кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України (йдеться про стару редакцію статті), з 16 років [8, с. 104].

Водночас вчені висловлюють думки щодо зниження вікових меж, з яких може наставати кримінальна відповідальність за досліджувані діяння, які заслуговують на увагу.

М. К. Гнетнев зауважує, що останніми роками спостерігається зміцнення організованої злочинності, її перехід на якісно новий рівень, співробітництво, а іноді й навіть проникнення до органів державної влади або місцевого самоврядування. Самою метою, яка, до речі, прямо вказана в кримінальному законі, створення злочинної організації є вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. На цьому тлі законодавець установив, що кримінальній відповідальності за вчинення цього злочину підлягають особи, яким на момент його скоєння виповнилось шістнадцять років, що виглядає доволі парадоксально. Беручи до уваги різке зростання підліткової злочинності, пропагування в піснях і кінофільмах злочинного способу життя, де учасники злочинних організацій зображуються як романтичні «герої нашого часу», що негативно впливає на психіку підлітків, формує в них бажання вчиняти злочини, вчений вважає доцільним знизити віко-

ву межу притягнення до кримінальної відповідальності за створення злочинної організації або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією з шістнадцяти до чотирнадцяти років [9, с. 104–105].

Дехто може зауважити, що подібний крок є занадто жорстким і не відповідає тенденціям лібералізації кримінального законодавства. Така лібералізація політики держави щодо злочинів, на думку М. К. Гнетнева, є виправданою та необхідною щодо визначення покарання за злочини невеликої тяжкості. Злочин, передбачений ст. 255 КК України, таким не визнається, це є особливо тяжкий злочин. Проаналізувавши положення ч. 2 ст. 22 КК України, побачимо, що з чотирнадцяти років може наставати відповідальність за вчинення таких злочинів, як наприклад, крадіжка, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, хуліганство тощо. Високий ступінь суспільної небезпеки цих діянь не піддається сумніву, але, на погляд М. К. Гнетнева, створення злочинної організації або участь у злочинах, які вчиняються нею, не поступається, а може навіть перевищує за рівнем своєї небезпечності ці злочини. До того ж у випадку вчинення особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років у складі злочинної організації, скажімо крадіжки чи іншого суспільно небезпечного діяння, кримінальній відповідальності за яке підлягають із чотирнадцяти років, вона перебуває в однакових умовах із особами такого ж віку, котрі скоїли такі ж злочини але не беручи участі в злочинній організації. Безперечно, ступінь суспільної небезпеки злочину, що учинений даною організацією, значно більший у порівнянні з діянь-

нями, які скоєні самотужки, групою осіб, групою осіб за попередньою змовою або організованою групою. Утім, ця обставина залишається без належної правової оцінки, правопорушникам надається свого роду «знижка» під час притягнення до кримінальної відповідальності. Така «знижка» безпідставна, вона є причиною фактичного нівелювання різниці між злочинами з різними ступенями суспільної небезпеки, створює умови щодо необ'єктивної реакції держави на їх скоєння. Ураховуючи вищесказане, правильним буде запропоноване зниження віку кримінальної відповідальності за створення злочинної організації або участь у злочинах, вчинюваних нею [9, с. 105].

І. С. Шапкін вважав, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 255 КК України, у формі участі у злочинній організації може являтися особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку, оскільки, в такому віці вона в змозі вчинити та усвідомлювати вказані діяння. За створення та керівництво злочинною організацією, на його переконання, відповідальність повинна наставати з шістнадцяти років через те, що особа, навіть, і при досягненні 16-річного віку, навряд чи зможе вчинити вказані дії [10, с. 138].

У більшості зарубіжних країн кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них настає не з 16 років, а з більш раннього віку – переважно з 14 років. Слід ураховувати, що нині особи з 14-річного або й більш раннього віку усвідомлюють суспільну небезпечність навіть більшої кількості злочинів, ніж ті, що передбачені в ч. 2 ст. 22 КК України. У сучасному світі інтелектуальний та фізичний

розвиток дітей відбувається швидкими темпами. Тому в перспективі можна говорити і про можливість притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб із більш раннього віку, ніж 14 років [3, с. 282].

Слід врахувати, що у кримінальному законодавстві зарубіжних держав нижня межа віку кримінальної відповідальності варіює між 10 і 16 роками. У деяких державах низький вік кримінальної відповідальності компенсується заборобою застосувати до неповнолітніх осіб звичайне кримінальне покарання (Італія, Швейцарія, Англія, Канада й ін.) [11, с. 476].

А. А. Вознюк пропонує уніфікувати положення про мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за створення різних злочинних об'єднань та участь у них. Окрім цього загальний і понижений вік вважає за доцільне знизити принаймні на один рік: мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за КК України, науковець рекомендує встановити з 13 років, а за інші злочини, зокрема передбачені ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України, – з 15 років. Водночас для осіб, які вчинили передбачене КК України суспільно небезпечне діяння у віці до 11 років, пропонує розробити певні заходи кримінально-правового впливу некарального характеру, щоб запобігти вчиненню ними нових суспільно небезпечних діянь [3, с. 283].

Безумовно аргументи вчених щодо зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України, заслуговують на увагу. Вони узгоджуються з факторами, що їх бере до уваги зако-

нодавець, визначаючи коло злочинів, за які настає кримінальна відповідальність у пониженому віці: здатність осіб, які досягли 14-річного віку, усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність певних діянь; висока суспільна небезпечність відповідних посягань; їх відносна поширеність серед осіб, які досягли зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; наявність кримінально-правових заходів, що можуть бути застосовані до осіб певного віку і справити на них репресивний і виховний вплив [12, с. 237].

Однак, видається, що реалізація цих пропозицій можлива лише у випадку створення для неповнолітніх більш ефективної системи покарання та його відбування. Як відомо санкції ст. 255 КК України передбачають покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас саме в місцях позбавлення волі відбувається становлення майбутніх кримінальних авторитетів, саме там найбільше дотримуються злочинних традицій та правил, отримуються необхідні навички та знання для подальшого формування організованих злочинних об'єднань.

Спеціальними суб'єктами дослідженого злочину є службова особа (ч. 3 ст. 255 КК України) та особа, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ч. 5 ст. 255 КК України).

Службова особа як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 255 КК України. На практиці мають місце випадки, коли участь в злочинних організаціях чи злочинних спільно-

тах беруть участь *службові особи з використанням службового становища*. Це цілком закономірно з огляду на високий рівень корупції в державі та її проникнення в різноманітні сфери суспільного життя, на що неодноразово звертали увагу вчені [13].

Не можна не погодитися з тим, що службові особи сприяють злочинній діяльності шляхом надання необхідної інформації, забезпечення знаряддями й засобами вчинення злочину, гарантування співучасникам конспірації та безпеки, уникнення кримінальної відповідальності. Без службових осіб окремі злочини вчинити вкрай складно або майже неможливо [14, с. 78]. За таких обставин корупція стає необхідною умовою функціонування не лише злочинних організацій, але й усієї організованої злочинності.

У випадку вчинення таких дій як створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації службовою особою з використанням службового становища дії винного за загальним правилом слід кваліфікувати за ч. 3 або 5 ст. 255 КК України. Водночас як слушно зауважують вчені участь службової особи, що утворює склад іншого кримінального правопорушення, та участь службової особи у кримінальних правопорушеннях, учинених злочинною організацією, потребують додаткової кваліфікації [7, с. 21].

Оцінюючи законодавчу новацію щодо визнання кваліфікуючою

ознакою злочину, передбаченого ч. 1, 2 ст. 255 КК України (йдеться про створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації) вчинення службовою особою з використанням службового становища¹ варто відмітити, що в теорії кримінального права пропонуються й інші способи врахування участі службових осіб у діяльності організованих злочинних об'єднань.

А. А. Вознюк розв'язання проблеми кваліфікації злочинів, учинених учасниками злочинних об'єднань, які є службовими особами та вчиняють злочин з використанням службового становища, вбачає в одному з чотирьох способів: 1) включення до складів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України, кваліфікуючої ознаки – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 2) удосконалення диспозицій статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне використання службовою особою влади чи службового становища (передусім ст. 364, 365 КК України); 3) доповнення ч. 1 ст. 67 КК України новою обставиною, яка обтяжує покарання, – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 4) відмова від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі [16, с. 105–108; 17, с. 543]. Видається, що останній варіант є найбільш оптимальним. Він не лише знайшов підтримку серед вчених [17,

¹ Слід наголосити, що пропозиції щодо доповнення ст. 255 КК України кваліфікуючим складом злочину – вчинення його службовою особою з використанням свого службового обов'язку висловлювалися і раніше [15, с. 149].

с. 65; 18, с. 196–198; 19, с. 242–243], але й врахований під час розробки проєкту нового КК України. Так, ознакою складу злочину, яка підвищує тяжкість злочину на два ступеня є вчинення злочину публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, з використанням нею влади, службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей (п. 3 ч. 1 ст. 2.2.4. проєкту), а ознакою складу злочину, яка підвищує тяжкість умисного злочину на один ступінь, порівняно з базовим ступенем тяжкості злочину, є вчинення злочину особою з використанням нею своїх влади, службових чи професійних повноважень або пов'язаних з ними можливостей (п. 11 ч. 1 ст. 2.2.5. проєкту) [20].

Суб'єкт злочинного впливу та суб'єкт підвищеного злочинного впливу. На підставі аналізу примітки 1 до ст. 255 КК України можна стверджувати, що *особа, яка здійснює злочинний вплив* – це особа, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності.

Відповідно до примітки 2 до ст. 255 КК України під *особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»*, слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив.

Зазначені дефініції спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 255 КК України, викликали аргументовану критику вчених з огляду на серйозні вади відповідних визначень. На переконання О. О. Кваші у кримінально-правовому сенсі не витримують критики запропоновані у ст. 255 КК України новели: «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», «злочинний вплив», «авторитет», «особисті якості чи можливості», «інший вплив на злочинну діяльність» тощо, які мають надто невизначений і оціночний характер. Такий підхід, зважаючи на незадовільний стан правоохоронної та судової діяльності, веде до свавілля та необмеженого суддівського угляду [21, с. 46].

П. Фріс та І. Фріс наголошують, що *розпливчатість, і неконкретність* визначення «особи, яка здійснює злочинний вплив» просто вражає. При елементарному бажанні під таку особу можна «підвести» будь-якого організатора злочину в будь-якій справі – від керівника офіційної господарської структури, який створює організовану злочинну групу з метою розкрадання бюджетних коштів, до авторитетного серед неповнолітніх однолітка, який провів у місцях позбавлення волі декілька років і розповідає «на районі» своїм приятелям про «романтику злочинного життя» [22].

Для встановлення кримінально-правових ознак цих суб'єктів важливе значення має **дефініція злочинного впливу**. Під злочинним впливом у ст. 255, 255-1, 255-3 КК України слід розуміти будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює

інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності (примітка 1 до ст. 255 КК України). Зазначене визначення також породило справедливую критику вчених.

А. А. Вознюк з цього приводу зауважує, що якщо застосувати правила буквального та граматичного тлумачення кримінально-правових норм під злочинним впливом очевидно слід розуміти будь-які дії певного суб'єкта. Таким суб'єктом визнається особа, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям, сприяє (створює умови), спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Відтак, слід ще раз підкреслити, що виходячи з редакції статті відповідальність має наставати не за сприяння злочинній діяльності чи інший вплив на злочинну діяльність, а будь-які дії. Будь-які дії очевидно можуть бути як правомірними, так і протиправними. Наприклад, якщо такий суб'єкт пішов в магазин, щось купив, заплатив за комунальні послуги, поїхав відпочив – значить здійснив злочинний вплив, а отже може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Напевно автори намагалися вкласти зовсім інший зміст у зазначене визначення, однак вийшла норма, якій не місце в КК України, оскільки описані в ній діяння не є суспільно небезпечними. Тому дослідник вважає, що саме словосполучення «будь-які дії» повинні бути

безпосередньо пов'язані виключно із суспільно небезпечною діяльністю відповідних суб'єктів. Варто також замінити «дії» на «діяння», оскільки не можна виключати того факту, що зазначена суспільно небезпечна поведінка може полягати у бездіяльності [23, с. 182].

В. Речицький стверджує, що якщо будь-яку особу КК України може звинувачувати у «злочинному впливові», а суд може покарати її суворим вироком лише на тій підставі, що вона здійснювала конкретно не визначений в законі («будь-які дії») будь-який («інший») вплив на будь-яку злочинну діяльність необмеженої кількості осіб, то цього достатньо, щоб визнати такий підхід *неконституційним* [24].

О. І. Міневич вважає помилкою невідповідність окремих положень Закону № 671-IX *принципам правової визначеності, ясності і недовизначеності правової норми*. На її думку нечітке формулювання містить ч. 2 примітки до ст. 255, де визначено мінімально необхідні, але при цьому ситуативно можливі, для юридичної кваліфікації «злочинного впливу» дії: «під злочинним впливом [...] слід розуміти будь-які дії особи, яка [...] здійснює інший вплив на злочинну діяльність». Якщо законодавець визнає злочинними дії невизначеного характеру й змісту, то, по суті, потенційно кримінальною можна вважати будь-яку поведінку чи життєву позицію людини [25, с. 124].

Підсумовуючи думки вчених можна зауважити, що вадами дефініцій «особа, яка здійснює злочинний вплив», «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу», «злочинний вплив» є їх розпливчатість, неконкретність,

невідповідність принципам правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми. Це певною мірою ускладнює застосування ст. 255 КК України на практиці.

Водночас як слушно відмічено залишається сподіватись на професійність і здоровий глузд правозастосувачів, а відтак на те, що окреслені (надумані?) прогнози не стануть реальністю, а тому до випадків (зокрема, засобами мистецтва) романтизації і героїзації кримінальної субкультури ст. 255-1 КК України не застосовуватиметься [26, с. 29]. Саме така ситуація має місце сьогодні на практиці, адже правоохоронці вживають заходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності «ворів в законі», «смотрящих», інших кримінальних авторитетів та лідерів злочинного світу.

Доречно у цьому контексті зазначити, що Європейський суд з прав людини у справі «Коккінакіс проти Греції» зазначив, що формулювання багатьох положень законів не є абсолютно точними. Необхідність уникати надмірної жорсткості та йти в ногу з обставинами, що змінюються, означає, що багато законів неминуче формулюються в термінах, які більшою чи меншою мірою є нечіткими. Тлумачення та застосування таких нормативних актів залежать від практики [27].

Певні вади має й конструкція особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 255 КК України.

По-перше, насамперед слід звернути увагу на той факт, що у ч. 5 ст. 255 КК України *об'єднано суб'єктів з різним ступенем небезпеки*. Не можна не погодитися з тим, що у межах особливо кваліфікованого

складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 255 КК України, об'єднано поведінку різних суб'єктів – менш небезпечної особи, яка здійснює злочинний вплив, та іншої, небезпечнішої особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у т. ч. у статусі «вора в законі» [28, с. 54]. Очевидно, що підстави кримінальної відповідальності таких різних за ступенем небезпеки суб'єктів мають бути встановлені у різних частинах ст. 255 КК України.

По-друге, має місце некоректна *вказівка у диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України на дії, передбачені, частиною другою цієї статті*. Має рацію С. Г. Киренко в тому, що видається некоректною вказівка у диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України на дії, передбачені, зокрема, частиною другою цієї статті, оскільки ч. 2 передбачає відповідальність за участь у злочинній організації, проте для осіб, вказаних у ч. 5 цієї статті, характерним є не участь у злочинній організації, а вчинення організаційних або керівних функцій у такого роду злочинних об'єднаннях [29, с. 61–62]. З огляду на зазначене вказівку на частину другу статті слід виключити з диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України.

Висновки. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, варто сформулювати низку висновків.

Загальний суб'єкт характерний складам злочинів, передбачених ч. 1, 2 та 4 ст. 255 КК України, а спеціальний – ч. 3 ст. 255 КК України (службова особа) та ч. 5 ст. 255 КК України (особа, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»).

Аргументи вчених щодо зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України, заслуговують на увагу. Однак, видається що реалізація цих пропозицій можлива лише у випадку створення для неповнолітніх більш ефективної системи покарання та його відбування. Як відомо санкції ст. 255 КК України передбачають покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Водночас саме в місцях позбавлення волі відбувається становлення майбутніх кримінальних авторитетів, саме там найбільше дотримуються злочинних традицій та правил, отримуються необхідні навички та знання для подальшого формування організованих злочинних об'єднань.

Введення кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ч. 1, 2 ст. 255 КК України (йдеться про створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації), – вчинення службовою особою з використанням службового становища – не єдиний і не найбільш оптимальний спосіб врахування участі службових осіб у діяльності організованих злочинних об'єднань.

Найкращим варіантом розв'язання цієї проблеми видається той, що застосовується в проєкті нового КК України (визнання зазначеної участі ознакою складу злочину, яка підвищує тяжкість злочину на один чи два ступеня), однак він може бути реалізований лише в умовах комплексного реформування кримінального законодавства.

Вадами дефініцій «особа, яка здійснює злочинний вплив», «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу», «злочинний вплив» є їх розпливчатість, неконкретність, невідповідність принципам правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми. Це певною мірою ускладнює застосування ст. 255 КК України на практиці.

Підстави кримінальної відповідальності таких різних за ступенем небезпеки суб'єктів як, з одного боку, особа, яка здійснює злочинний вплив, а, з другого боку, особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у т. ч. у статусі «вора в законі», мають бути встановлені у різних частинах ст. 255 КК України. Окрім цього вказівку на частину другу статті слід виключити з диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. А. Осудність як ознака суб'єктів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 100–105.
2. Ковальчук В. П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 224 с.
3. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
4. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 20 с.
5. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 226 с.

6. Чорней С. В. Осудність як ознака суб'єкта злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 20 с.
7. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.
8. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 221 с.
9. Гнетнев М. К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 234 с.
10. Шапкін І. С. Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 247 с.
11. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. Київ: Атіка, 2006. 740 с.
12. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
13. Batorygareieva V. S., Babenko A. M., Kaija S. Corruption in medical sphere of Ukraine: current situation and ways of prevention. (Коррупция в медицинской сфере Украины: криминогенная ситуация и способы противодействия). *Wiadomości Lekarskie*. 2019. T. LXXII. № 9. Cz. II. P. 1814–1821. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.36740/WLek201909220>
14. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність службових осіб за створення злочинних об'єднань та участь у них. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 78–93.
15. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 198 с.
16. Вознюк А. А. Актуальні питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 255, 257, 258-3, 260 Кримінального кодексу України, учинених службовою особою з використанням влади або службового становища. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–108.
17. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: Маслаков, 2018. 928 с.
18. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.
19. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 552 с.
20. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 24 грудня 2021 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/12/28/kontrolnyj-proekt-kk-24-12-2021.pdf>.
21. Кваша О. О. Злочинна спільнота: критичний погляд на новелу Кримінального кодексу України. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям*. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: матеріали наук.-практ. конф. (17–18 вересня 2020 року). Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 45–48.
22. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 17–30 лип. 2020 р., № 28–29.
23. Вознюк А. Протидія організованих злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 176–194. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18>.

24. Речицький В. Критичний аналіз ст. 255 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за злочини, вчинені «злочинною спільнотою» (станом на 22.07.2020). Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні». 22.07.2020. URL: <https://khp.org/1595421303>.

25. Міневич О. І. Поняття та види правових помилок: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2021. 237 с.

26. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021: Альманах наукових праць / за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, PhD О. М. Мусиченко*. Миколаїв: МІП НУ ОЮА, 2021. С. 21–31.

27. Case of Kokkinakis v. Greece. (Application no. 14307/88). Strasbourg, 25 May 1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57827%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57827%22]}).

28. Вознюк А. А. Актуальні питання кримінальної відповідальності учасників злочинної організації та злочинної спільноти. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, 18 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 51–56.

29. Киренко С. Г. Проблеми кримінально-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю. *Dictum factum*. 2020. № 2. С. 59–65. <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-59-65>.

References

Vozniuk, A. A. (2017). Osudnist yak oznaka sub'iektiv zlochyniv, peredbachenykh st. 255, 257, 2583, 260 KK Ukrainy. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 2(60), 100-105 [in Ukrainian].

Kovalchuk, V. P. (2013). Kryminalno-pravovi zasoby protydyi stvorenniu zlochynnoi orhanizatsii: monohrafiia. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A. (2018). Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochynnykh ob'iednan ta uchast u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Orlovskaya, N. A. (2001). Osudnist ta yii vydy (porivnialnyi analiz zakonodavstva Ukrainy ta inshykh derzhav): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Taran, N. H. (2019). Sub'iekt zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Chornei, S. V. (2019). Osudnist yak oznaka sub'iekta zlochynu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A., Dudorov, O. O., & Cherniavskiy S. S. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny, vchyneni zlochynnoiu spilnotoiu (statti 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy): naukovopraktychnyi komentar. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].

Ukrainets, V. V. (2009). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnoi orhanizatsii: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Hnietniev, M. K. (2010). Kryminalna vidpovidalnist za spriannia uchastnykam zlochynnykh orhanizatsii ta ukryttia yikh zlochynnoi diialnosti: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Shapkin, I. S. (2013). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia stiikykh zlochynnykh ob'iednan: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 [in Ukrainian].

Veresha, R. V. (2006). Sub'iektivni elementy pidstavy kryminalnoi vidpovidalnosti: pidruchnyk. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

Navrotskyi, V. O. (2013). Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna : pidruchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Batyrgareieva, V. S., Babenko, A. M., & Kaija, S. (2019). Corruption in medical sphere of Ukraine: current situation and ways of prevention. *Wiadomości Lekarskie*, LXXII, 9, Cz. II, 1814–1821. <https://doi.org/https://doi.org/10.36740/WLek201909220>

Vozniuk, A. A. (2016). Kryminalna vidpovidalnist sluzhbovykh osib za stvorennia zlochyynykh ob'iednan ta uchast u nykh. Yurydychnyi chasopys *Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 2(12), 78-93 [in Ukrainian].

Demydova, L. M. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynnoi orhanizatsii: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A. (2016). Aktualni pytannia kvalifikatsii zlochyyniv, peredbachenykh statiiamy 255, 257, 258-3, 260 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, uchynenykh sluzhbovoiu osoboio z vykorystanniam vladly abo sluzhbovoho stanovyscha. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia*: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. Konf. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A. (2018). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynykh ob'iednan ta uchast u nykh: monohrafiia. Kyiv: Maslakov [in Ukrainian].

Hromko, V. Ya. (2015). Vchynennia zlochyynu sluzhbovoiu osoboio yak obstavyna, shcho obtiazhuie vidpovidalnist za kryminalnym pravom Ukrainy : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Khavroniuk, M. I. (2007). Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy: porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08 [in Ukrainian].

Kvasha, O. O. (2020). Zlochyynna spilnota: krytychnyi pohliad na novelu Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. *Ukrainska model kryminalnoi yustytzii: blukaiuchy zadzerkalliam*. VI (XIX) Lvivskiy forum kryminalnoi yustytzii: materialy nauk.-prakt. konf. Lviv: LvDUVS, 45-48 [in Ukrainian].

Fris, P., Fris, I. (2020). Pro borotbu zi zlochyynnymy spilnotamy (notatky na poliakh zakonu). *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*, 28-29 [in Ukrainian].

Vozniuk, A. (2020). Protydiia orhanizovannii zlochyynnosti v Ukraini: perspektyvy udoskonalennia kryminalnoho zakonodavstva. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1(11), 176-194. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18> [in Ukrainian].

Rechytskyi, V. (2020). Krytychnyi analiz st. 255 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vstanovlennia vidpovidalnosti za zlochyyny, vchyneni «zlochyynnoiu spilnotoiu» (stanom na 22.07.2020). Kharkivska pravozakhysna hrupa. *Informatsiyniy portal «Prava liudyny v Ukraini»*. URL: <https://khpg.org/1595421303>. [in Ukrainian].

Minevych, O. I. (2021). Poniattia ta vydy pravovykh pomylok: zahalnoteoretychne doslidzhennia: dys. ... kand yuryd. nauk: 12.00.01. [in Ukrainian].

Vozniuk, A. A. (2021). Aktualni pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti uchastnykiv zlochyynnoi orhanizatsii ta zlochyynnoi spilnoty. *Aktualni problemy kryminalnoho prava*: materialy XII Vseukr. nauk.-teoret. konf., prysviach. pam'iaty prof. P. P. Mykhailenka. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Kyrenko, S. H. (2020). Problemy kryminalno-pravovoho zabezpechennia borotby z orhanizovanoi zlochyynnistiu. *Dictum factum*, 2, 59-65 [in Ukrainian].

O. Okolit, Postgraduate Student of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No 1 of the National Academy of Internal Affairs

ORCID: 0000-0001-6498-6209

The subject of a crime under Article 255 of the Criminal Code of Ukraine

The article analyzes the problematic issues of the subject of the crime prescribed by Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine. Discussion issues of the age from which it comes are considered criminal liability for the creation, management of a criminal community or criminal organization, as well as participation in it.

Some shortcomings of the separation of special subjects of the investigated crime – an official (Part 3 of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine) and a person who exerts criminal influence, or is a person who is in the status of a subject of increased criminal influence, including in the status of “thief in law” (Part 5 of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine).

Formulated recommendations for the practice of applying the provisions on the subject of the crime under Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, as well as proposals for their improvement.

First, the implementation of proposals to reduce the age at which it may arise criminal liability for a crime under Art. 255 of the Criminal code of Ukraine, is possible only in case of creation for minors of more effective system of punishment and its serving.

Secondly, the best way to solve the problem of taking into account the participation of officials in the activities of organized criminal groups is to used in the draft of the new Criminal Code of Ukraine (recognition of this participation as a sign of a crime that increases the severity of the crime by one or two degrees), but it can be implemented only in terms of comprehensive reform of criminal law.

Third, the shortcomings of the definitions of “person who exerts criminal influence”, “person who is in the status of a subject of increased criminal influence”, “criminal influence” (their vagueness, vagueness, inconsistency with the principles of legal certainty, clarity and ambiguity of the rule of law) to some extent complicates the application of Art. 255 of the Criminal code of Ukraine in practice.

Fourth, the grounds for criminal liability of such subjects of varying degrees of danger as, on the one hand, a person who exerts criminal influence, and, on the other hand, persons who are in the status of a subject of increased criminal influence, including the status of “thief in law”, should be identified in different parts of Art. 255 of the Criminal code of Ukraine. In addition, the reference to part two of the article should be excluded from the disposition of Part 5 of Art. 255 of the Criminal code of Ukraine.

Keywords: *subject of the crime; criminal organization; criminal community; criminal influence; “thief in law”; official.*